

MOŻLIWOŚCI INWESTYCYJNE POLSKICH GOSPODARSTW ROLNYCH NA OBSZARACH OSN

Wojciech JÓZWIAK

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

Słowa kluczowe: gospodarstwa rolne, inwestycje, obszary OSN, ochrona środowiska, skażenia azotem, skażenia związkami azotu

Streszczenie

Na podstawie analizy kondycji ekonomicznej polskich gospodarstw rolnych objętych monitorin-
giem Polskiego FADN stwierdzono, że tylko 29,5% polskich towarowych gospodarstw rolnych
o wielkości 2 oraz więcej ESU, będących w posiadaniu osób fizycznych, dysponuje własnymi środ-
kami finansowymi na pokrycie kosztów inwestycji związanych z ochroną środowiska przed skaże-
niami związkami azotu. W bardzo trudnej sytuacji znajdują się gospodarstwa, opierające swój byt na
produkcji zwierzęcej, bowiem będą one musiały inwestować również w urządzenia, zapewniające
tzw. dobrostan zwierząt produkcyjnych. Wymaganiom ochrony środowiska nie będą najprawdopo-
dobniej w stanie sprostać gospodarstwa rolne o wielkości do 2 ESU, których liczbę ocenia się na
1060–1070 tys., tj. blisko 59% ogółu polskich gospodarstw rolnych o powierzchni ponad 1 ha użyt-
ków rolnych.

WSTĘP

Zaliczenie określonego terytorium Polski do obszaru szczególnie narażonego na skaże-
nia związkami azotu (OSN) nie będzie obojętne dla gospodarstw rolnych. Pewna ich część
będzie bowiem musiała ponieść znaczne wydatki na inwestycje, których celem będzie za-
pobieganie skażeniom bądź ograniczanie tych skażeń. Celem opracowania jest zatem usta-
lenie możliwości inwestycyjnych poszczególnych grup gospodarstw rolnych i wskazanie,
jaka ich część będzie w stanie ponieść niezbędne wydatki.

METODA

Wykorzystano podział gospodarstw według ich wielkości, który jest stosowany powszechnie w Unii Europejskiej. Używane są w tym celu terminy „nadwyżka bezpośrednia” i „standardowa nadwyżka bezpośrednia” (SNB). Pierwsze z pojęć określa różnicę między wartością produkcji i dopłat a kosztami zmiennymi (nasiona, nawozy mineralne, środki ochrony roślin, pasze itp.). SNB zaś to nadwyżka bezpośrednia, obliczona dla każdego z regionów kraju i dla danego trzyletniego okresu, z uwzględnieniem lokalnych: cen, plonów, wydajności jednostkowych zwierząt oraz lokalnie ponoszonych kosztów. Dla poszczególnych rodzajów produkcji (pszenica ozima, żywiec wieprzowy itd.) istnieją odpowiednie współczynniki SNB, co w połączeniu z obszarem upraw i liczbą zwierząt każdego z gatunków w różnych grupach wiekowych pozwala obliczyć wartość tej nadwyżki dla poszczególnych gospodarstw.

Wielkość gospodarstw jest określana na podstawie wartości SNB. Jest ona wyrażana w ESU (European Size Unit), przy czym 1 ESU odpowiada równowartości 1200 euro. Tak mierzona wielkość gospodarstw rolnych uwzględnia zaangażowanie w procesie produkcji wszystkich trzech materialnych czynników produkcji – ziemi, pracy oraz kapitału i dlatego trafniej informuje o wielkości gospodarstw, niż częściej używany w naszym kraju miernik, jakim jest obszar użytków rolnych.

Dla każdej z tak wyodrębnionych grup gospodarstw (patrz tab. 1) obliczono średnie liczby charakteryzujące: dochody, nakłady pracy własnej rolnika i członków jego rodziny w prowadzonym gospodarstwie (w skrócie zwanej dalej pracą własną), wartość własnego kapitału (łączna wartość kapitału pomniejszona o kwotę zadłużenia) i wartość inwestycji netto (wartość inwestycji brutto pomniejszona o kwotę amortyzacji środków trwałych). Do tych ustaleń wykorzystano dane empiryczne zaczerpnięte z wyników monitoringu polskiego FADN¹⁾, odnoszące się do 2006 r.

Na powyższej podstawie policzono rentowność kapitału własnego gospodarstw rolnych, którą mierzy się relacją (wyrażoną w procentach) zysku do wartości kapitału własnego gospodarstw. Aby policzyć zysk, odjęto od dochodu gospodarstw umownie naliczoną opłatę pracy własnej. W tym celu przyjęto, że osoba z wykształceniem rolniczym wyższym, policealnym i średnim ma „wynagrodzenie” za jednostkę nakładu czasu pracy własnej w posiadanych gospodarstwie o 48% większe od średniej krajowej, czyli od parytetu²⁾, a pozostałe osoby z wykształceniem rolniczym otrzymują wynagrodzenie parytetowe. Wynagrodzenie rolników niewykwalifikowanych pod względem formalnym przyjęto natomiast na poziomie średniego wynagrodzenia pracowników najemnych w rolnictwie. Obie grupy ustalonych w ten sposób wskaźników pozwoliły ocenić skłonność gospodarstw rolnych do inwestowania.

¹⁾ Polski odpowiednik unijnej instytucji Farm Accountancy Data Network.

²⁾ Przyjęto, że opłata parytetowa wynosiła za 1 godzinę pracy: w 2004 r. 8,34 zł, w 2005 r. 8,66 zł i 9,02 zł w 2006 r. wg (a) opracowania A. Skarżyńskiej, I. Augustyńskiej-Grzymek i I. Ziętek pt. „Produkcja, koszty i dochody wybranych produktów rolniczych w latach 2003–2004”. Warszawa: IERiGŻ-PIB, 2005, s. 8 i (b) pracy zbiorowej pod redakcją A. Skarżyńskiej pt. „Wyniki ekonomiczne wybranych produktów rolniczych w latach 2005–2006”. Warszawa: IERiGŻ-PIB, 2007, s. 19.

Tabela 1. Charakterystyka czynników produkcji w gospodarstwach rolnych osób fizycznych oraz ich liczba i struktura w 2006 r.**Table 1.** Characteristics of productive factors in private farms, their number and structure in 2006

Wyszczególnienie Item	Wielkość w ESU Size in ESU					
	2–4	4–8	8–16	16–40	40–100	≥100
Obszar użytków rolnych, ha Cropland area, ha	8,0	11,5	19,8	35,1	70,4	259,2
Udział gruntów dzierżawionych, % Percent of leased grounds	13,8	17,4	22,2	29,6	38,6	49,7
Liczba osób pełnozatrudnionych Number of fully employed persons	1,3	1,6	1,9	2,3	3,3	9,4
Udział osób najemnych, % Percent of hired workers	2,9	4,8	8,9	17,7	42,7	80,6
Kapitał ogółem, tys. zł Capital in total, thousand zł	139,1	189,1	318,9	514,7	974,9	2315,4
Udział kapitału obcego, % Percent of foreign capital	2,9	4,5	8,9	13,6	20,4	28,1
Liczba gospodarstw, tys. Number of farms, thousands	280,4	239,6	149,1	62,9	9,6	3,4
Struktura procentowa Percent structure	37,6	32,2	20,0	8,4	1,3	0,5

Źródło: obliczenia własne sporządzone na podstawie wyników monitoringu polskiego FADN i materiałów zgromadzonych w IERiGŻ-PIB przez zespół kierowany przez W. Guzewicza.

Source: own calculations based on the monitoring results of Polish FADN and on data collected in the Institute of Agricultural Economy and Food Industry by the team headed by W. Guzewicz.

Do obliczeń wskaźników rentowności kapitału własnego również wykorzystano dane empiryczne zaczerpnięte z polskiego FADN, ale odnoszą się one do trzylecia 2004–2006, po to by ograniczyć do minimum wpływ czynników losowych na efekty ekonomiczne gospodarstw.

Trzeba dodać, że polski FADN monitoruje dokonania gospodarstw rolnych na podstawie próby około 11 tys. gospodarstw, dobranej poprawnie ze względów statystycznych, dokładnie według tych samych standardów, które obowiązują wszystkie kraje unijne. Analizowana próba reprezentuje około 745 tys. towarowych gospodarstw osób fizycznych (zwanymi dawniej indywidualnymi) o wielkości 2 i więcej ESU. Łączna kwota SNB, którą wytwarzają te gospodarstwa, obejmuje 80–90% krajowej kwoty tego miernika. Poza obserwacją znalazło się natomiast 1060–1070 tys. drobnych gospodarstw osób fizycznych o powierzchni ponad 1 ha) i kilka tysięcy gospodarstw będących we władaniu osób prawnych, głównie rolniczych spółdzielni produkcyjnych i powstałych z majątku byłych państwowych gospodarstw rolnych.

Po analizie skłonności różnych gospodarstw rolnych do inwestowania ustalono liczbę gospodarstw, które będą w stanie podjąć i zrealizować niezbędne inwestycje. Na polskich gospodarstwach ciąży bowiem obowiązek realizacji inwestycji związanych z koniecznością ochrony środowiska (zgodnie z zasadą współzależności – ang. „cross compliance”), które

obejmują: rozwiązanie problemu odprowadzania, oczyszczania i zagospodarowania ścieków z gospodarstw rolnych i domowych, budowę magazynów zbożowych, magazynów paliw oraz pojemników na płyny gromadzące się w procesie kiszenia pasz objętościowych itd. [JÓZWIAK, DZUN, 2008]. Do tego na obszarach OSN dochodzi obowiązek budowy płyt gnojowych wraz z odciekaczami. Te ostatnie inwestycje wraz z tymi, które zapewnią tzw. dobrostan zwierzętom, dotkną szczególnie silnie gospodarstwa opierające swój byt na produkcji zwierzęcej. Czy analizowane gospodarstwa stać będzie na wszystkie wymienione przedsięwzięcia inwestycyjne?

W celu uzyskania odpowiedzi na powyższe pytanie opracowano 26 modeli gospodarstw, które różnią się pogłowiem i strukturą inwentarza żywego, wielkością mierzoną w ESU i stopniem wyposażenia w urządzenia związane z cross compliance oraz dobrostanem zwierząt [JÓZWIAK i in., 2007]. Strukturę procentową gospodarstw modelowych ustalono według wyników powszechnego spisu rolnego z 2002 r. Szacując potrzeby inwestycyjne, przyjęto dodatkowo jeszcze inne założenia:

- inwestycje będą realizowane przez 3 lata, co ograniczy trzykrotnie roczne wydatki na ten cel;
- wartość inwestycji nieobjętą dokładnymi obliczeniami (np. pomieszczeń na składowanie środków ochrony roślin i zużytych opakowań) oszacowano, przyjmując że wynosi ona 3,3% kosztów obliczonych w sposób ścisły;
- struktura gospodarstw na obszarach OSN jest identyczna z występującą na obszarze całego kraju (nie ma w Polsce badań, które kwestionowałyby to przypuszczenie).

W obliczeniach wykorzystano dane liczbowe zaczerpnięte z opracowania JÓZWIAKA i in. [2007], ale zostały one odniesione do sytuacji z 2006 r., po dokonaniu przeliczeń związanych z inflacją.

Przez porównanie potrzeb inwestycyjnych policzonych dla gospodarstw modelowych z faktycznymi wydatkami inwestycyjnymi gospodarstw (zaczerpniętymi z danych liczbowych polskiego FADN) dało się ustalić możliwości sfinansowania niezbędnych przedsięwzięć inwestycyjnych.

POTENCJALNE MOŻLIWOŚCI INWESTOWANIA W GOSPODARSTWACH ROLNYCH

Poczynając od 1990 r., polskie gospodarstwa rolne przeżyły dwa duże wstrząsy. Pierwszy był pochodną zmian spowodowanych przebudową systemu społeczno-gospodarczego z gospodarki centralnie planowanej na rynkową. Przebudowa ta doprowadziła do ograniczenia dochodów gospodarstw rolniczych. W jeszcze większym stopniu niż we wcześniejszym okresie uległy obniżeniu dochody rolnicze w przeliczeniu na 1 w pełni zatrudnioną osobę (tzw. osobę przeliczeniową, pracującą w swym gospodarstwie 2200 godz. rocznie). Liczba tych osób zwiększyła się, ponieważ część dwuzawodowych rolników (czerpiących dochody nie tylko z posiadanego gospodarstwa) i członków rodzin rolniczych utraciło pracę poza rolnictwem. W ostatecznym efekcie średnie dochody jednej w pełni zatrudnionej w produkcji rolniczej osoby spadły z poziomu zbliżonego do parytetowego (tj. średniego wynagrodzenia netto za pracę w całej gospodarce narodowej) w 1989 r. do poziomu sięgającego zaledwie około 40% opłaty parytetowej w 2003 r.

Drugi duży wstrząs, który zdarzył się w ostatnich osiemnastu latach, został zapoczątkowany w 2004 r., z chwilą objęcia polskich gospodarstw wspólną polityką rolną (WPR). Ten wstrząs nie doprowadził do dalszego spadku dochodów. Odwrotnie, podsumowanie wyników 2004 r. wykazało duży wzrost (o ok. 70%) dochodów całego polskiego rolnictwa³⁾. Okazało się ponadto, że dochody liczone w cenach bieżących w dwóch kolejnych latach (2005 i 2006) utrzymały się na nowym, a zatem wysokim poziomie. Wstępne szacunki wskazują, że rok 2007 był jeszcze korzystniejszy, bowiem dochody liczone w cenach bieżących wzrosły o około 20% w stosunku do poprzedniego roku.

Przyczyną charakteryzowanego zjawiska było szybsze tempo wzrostu przychodów niż kosztów. Łączna wartość przychodów była bowiem w 2006 r. o około 37% większa niż w 2003 r., podczas gdy koszty produkcji rolniczej wzrosły w tym czasie tylko o 17%. Kryło się za tym kilka przyczyn. Rosła wartość produkcji rolniczej, ale z roku na rok szybciej rosły łączne kwoty dopłat. Relatywnie mniejsze tempo przyrostu kosztów produkcji miało natomiast swą przyczynę w postępie technicznym i w zastępowaniu (substytucji) droższych środków produkcji tańszymi. Inną przyczyną charakteryzowanego zjawiska stały się przemiany struktury wielkościowej gospodarstw: trwał proces wypadania mniejszych oraz nieefektywnie funkcjonujących gospodarstw rolnych i powstawanie większych, które funkcjonują w sposób bardziej efektywny.

Wzrost udziału dopłat w przychodach gospodarstw rolnych wymaga komentarza. W 2003 r. udział ten wynosił 1,4%, podczas gdy w 2006 r. wzrósł do 15,3%. Z oczywistych powodów udział ten będzie rósł nadal, by w 2013 r. zbliżyć nasze gospodarstwa pod względem wysokości dopłat i ich udziału w przychodach gospodarstw rolnych z krajów dawnej UE-15. Można więc oczekiwać, że obecna sytuacja utrzyma się co najmniej przez następne cztery lata, tj. do 2013 r.

Wstrząs w rolnictwie, zapoczątkowany w 2004 r., znalazł uzewnętrznienie w różnym tempie wzrostu dochodów poszczególnych gospodarstw w stosunku do poprzedniego okresu. Istotną przyczyną tego zjawiska było zróżnicowanie obszaru użytków rolnych gospodarstw. Zjawisko to (tzw. polaryzacja dochodów) obserwowano już wcześniej, ale po 2004 r. uległo ono nasileniu. Wywarło to istotny wpływ na poziom dysparytetu dochodów rolników i członków ich rodzin pracujących w gospodarstwach i na wielkość wskaźnika rentowności kapitału własnego. Wskazują na to dane zestawione w tabeli 2.

Okazuje się, że gospodarstwa rolne o wielkości 2–4 i 4–8 ESU miały w latach 2004–2006 ujemną rentowność kapitału własnego. Kapitał własny w tych gospodarstwach przynosił więc straty (a tym bardziej kapitał obcy – kredyty, pożyczki), a zatem nie opłacało się im inwestować. Opłata pracy własnej rolników i członków ich rodzin w posiadanych gospodarstwach była ponadto mniejsza od parytetowej. Prawdopodobnymi przyczynami złej sytuacji ekonomicznej tych niewielkich gospodarstw rolnych była niedostateczna skala produkcji, niedostateczna wiedza o technologiach produkcji rolniczej i marketingu oraz niedostatki w umiejętnościach zarządzania.

³⁾ Źródło: wyniki monitoringu RER (Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa) prowadzonego w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowym Instytucie Badawczym na potrzeby Komisji Europejskiej w Brukseli. Liczby te odnoszą się do ogółu gospodarstw rolnych w naszym kraju.

Tabela 2. Poziom rentowności kapitału własnego i dysparytetu dochodów w polskich gospodarstwach rolnych w latach 2004–2006**Table 2.** Profitability of the own capital and income disparity in Polish farms in the years 2004–2006

Wyszczególnienie Item	Lata Years	Wielkość gospodarstw w ESU Farm size in ESU					
		2–4	4–8	8–16	16–40	40–100	≥100
Wskaźnik rentowności kapitału własnego ¹⁾ , % Profitability index of the own capital, %	2004	–11,2	–4,5	–0,5	6,4	12,4	20,4
	2005	–10,9	–7,5	–1,4	5,0	10,6	19,4
	2006	–10,0	–6,1	0,1	6,1	11,4	14,9
Stopa dysparytetu dochodowego ²⁾ , % Income disparity rate, %	2004	88,0	94,0	99,6	102,8	106,0	120,6
	2005	87,3	92,0	97,6	100,6	103,7	118,0
	2006	92,4	97,3	103,2	106,4	109,8	124,9

¹⁾ Relacja zysku z gospodarstwa rolnego (dochód z gospodarstwa pomniejszony o umownie naliczony koszt pracy własnej) do wartości kapitału własnego rolnika.

²⁾ Relacja umownie naliczonej pracy własnej rolnika i członków jego rodziny do średniego wynagrodzenia w kraju.

Źródło: obliczenia własne sporządzone na podstawie wyników monitoringu polskiego FADN dla gospodarstw indywidualnych w latach 2004–2006.

¹⁾ Profit from the farm (income diminished by conventionally calculated cost of the own labour) to farmers capital ratio.

²⁾ Farmer's and his family labour (conventionally calculated) to the country mean income ratio.

Source: own calculations based on the monitoring results of Polish FADN for individual farms in the years 2004–2006.

Nieco korzystniejsza sytuacja wystąpiła natomiast w gospodarstwach o wielkości 8–16 ESU. Opłata pracy własnej była bliska opłacie parytetowej, a wskaźnik rentowności kapitału własnego nadal był mniejszy od zera lub tylko nieco od niego większy. W tej sytuacji też nie opłacało się inwestować w posiadane gospodarstwo, chyba że rolnik i jego rodzina godzili się na ograniczenie opłaty pracy własnej, a w konsekwencji na obniżenie poziomu życia.

Korzystna sytuacja istniała natomiast w gospodarstwach o wielkości 16–40 ESU. Opłata pracy własnej rolników i członków ich rodzin była w nich większa od opłaty parytetowej, a rentowność kapitału własnego wynosiła co najmniej 5%. Rolnik, który lokował własne środki pieniężne w takim posiadany przez siebie gospodarstwie, uzyskiwał więc oprocentowanie własnego kapitału co najmniej na poziomie oprocentowania środków (lub nawet większym) na rachunku bieżącym w banku. Było to więc dla niego przedsięwzięcie korzystne w aspekcie ekonomicznym. Jeszcze korzystniejszą sytuację pod tym względem miały gospodarstwa o wielkości 40–100 oraz 100 i więcej ESU.

Potwierdzenie powyższych spostrzeżeń znajduje się w tabeli 3. Najmniejsze analizowane gospodarstwa rolne nie odtwarzały nawet w pełni zużywających się w procesie produkcji środków trwałych. Reprodukacja rozszerzona tych środków (choć na niewielką skalę) występowała dopiero w gospodarstwach o wielkości 8–16 ESU, a duże tempo reprodukcji rozszerzonej dopiero w gospodarstwach o wielkości 16 i więcej ESU.

Tabela 3. Stopy inwestycji w 2006 r. w gospodarstwach osób fizycznych różniących się wielkością
Table 3. Investment rates in private farms of different size in 2006

Wielkość gospodarstw w ESU Farm size in ESU	Stopa inwestycji ¹⁾ , % Investment rate ¹⁾ , %
2–4	27,3
4–8	65,4
8–16	117,1
16–40	182,4
40–100	231,4
100 i więcej 100 and more	244,8

¹⁾ Wyrażona w procentach relacja wartości inwestycji brutto do kwoty amortyzacji środków trwałych.

Źródło: obliczenia własne sporządzone na podstawie wyników monitoringu polskiego FADN dla gospodarstw indywidualnych w 2006 r.

¹⁾ The ratio of gross investment to depreciation of capital assets expressed in percent.

Source: own calculations based on the monitoring results of Polish FADN for individual farms in 2006.

Z powyższej analizy wynika wniosek, że drobne gospodarstwa rolne (o wielkości 2–4 i 4–8 ESU) nie będą miały środków finansowych na inwestycje, ponieważ ich dochody nie zapewniają środków nawet na utrzymanie rolników i ich rodzin na przyzwoitym poziomie, co utrudnia nawet odtwarzanie w pełni zużywających się w procesie produkcji środków trwałych (budynków, budowli, maszyn, siły pociągowej itd.). Trzeba jednak sprawdzić, czy będą niezbędne środki finansowe w gospodarstwach większych.

Faktycznie poniesione wydatki inwestycyjne analizowanych gospodarstw zestawiono z ustalonymi w sposób modelowy potrzebami w tym zakresie (tab. 4). Średnie liczby wskazują, że wartość inwestycji brutto w przeliczeniu na 1 gospodarstwo rolne w gospodarstwach o wielkości 8–16 ESU jest większa od średnich potrzeb związanych z analizowanymi inwestycjami. Na tej podstawie nie można jednak wyciągać wniosku, że wszelkie potrzeby inwestycyjne znajdą pokrycie w posiadanych przez gospodarstwa środkach. W każdej z rozpatrywanych grup są, oczywiście, gospodarstwa bez zwierząt produkcyjnych (zbożowe, warzywnicze itp.) lub z niewielkim ich pogłowiem, które dysponują co najmniej częścią niezbędnych urządzeń i pomieszczeń wynikających z potrzeb cross compliance i zasad regulujących dobrostan zwierząt. Te gospodarstwa będą w stanie sfinansować niezbędne wydatki inwestycyjne. Są jednak gospodarstwa, w których potrzeby są większe od możliwości sfinansowania potrzeb inwestycyjnych (patrz – górne granice rozpiętości potrzeb w zakresie inwestycji). Są to gospodarstwa z dużym pogłowiem zwierząt produkcyjnych i bez niezbędnych urządzeń oraz pomieszczeń.

Tabela 4. Porównanie wydatków inwestycyjnych gospodarstw osób fizycznych¹⁾ z potrzebami z tytułu cross compliance²⁾ i dobrostanu zwierząt w 2006 r.

Table 4. Comparison of the investment expenses in private farms¹⁾ with the needs originating from cross compliance²⁾ and animal welfare in 2006

Wielkość gospodarstw Farm size ESU	Wartość inwestycji brutto zł na 1 gospodarstwo Gross investments in zł per farm	Potrzeby inwestycyjne zł na 1 gospodarstwo Investment needs in zł per farm		Udział gospodarstw dysponujących środkami na inwestycje, % Percent of farms having means for investments
		średnio mean	rozpiętość ³⁾ range ³⁾	
2–4	1 912	4 164	187–23 073	6,3
4–8	6 061	7 253	324–40 192	28,7
8–16	18 145	15 715	702–63 105	52,6
16–40	45 663	21 734	813–83 272	72,4
40–100	117 405	49 204	967–188 602	73,2
100 i więcej	286 955	183 817	7 796–704 581	74,3
Średnia ważona Weighed mean	13 097	10 429	437–32 877	29,5

¹⁾ Według danych polskiego FADN.

²⁾ Razem z wydatkami na płyty gnojowe z odciekaczem.

³⁾ Rozpiętość w zakresie potrzeb inwestycyjnych jest pochodną pogłowia i struktury zwierząt oraz stopnia obecnego wyposażenia gospodarstw rolnych w odpowiednie urządzenia i pomieszczenia.

Źródło: obliczenia własne sporządzone na podstawie opracowania JÓZWIAKA i in. [2007].

¹⁾ According to Polish FADN.

²⁾ Together with expenses for manure slabs with draining.

³⁾ Range in the investment needs is a consequence of animal stock and its structure and present equipment of farms with proper facilities and buildings.

Source: own calculations based on by JÓZWIAK *et al.* [2007].

WNIOSKI

Nie kończą się zawirowania polityczne i gospodarcze dotyczące polskie gospodarstwa rolne od 1990 r. Wymogi związane z ochroną środowiska postawią bowiem wkrótce przed nimi może nie całkiem nowe, ale z całą pewnością poważne wyzwanie: duża część użytkowników rolnych naszego kraju zostanie uznana za obszar szczególnie narażony na skażenia związkami azotu. Narazi to gospodarstwa na poważne wydatki inwestycyjne, którym będzie w stanie sprostać tylko ich niewielka część – o wielkości 2–4 i 4–8 ESU, odpowiednio 6,3% i 28,7% ogółu tych gospodarstw rolnych. W gospodarstwach rolnych o wielkości 8–16 ESU udział ten zbliża się do 53%, a w jeszcze większych przekracza 70% o kilka punktów procentowych. Średnio licząc, tylko 29,5% polskich towarowych gospodarstw rolnych, będących w posiadaniu osób fizycznych i o wielkości 2 oraz więcej ESU, będzie dysponować własnymi środkami finansowymi, by sprostać wymogom ochrony środowiska przed skażeniami związkami azotu. W wyjątkowo trudnej sytuacji znajdują się gospodarstwa opierające swój byt na produkcji zwierzęcej, bowiem będą one musiały inwestować również w urządzenia zapewniające tzw. dobrostan zwierząt produkcyjnych.

Wymogom ochrony środowiska nie będą najprawdopodobniej w stanie sprostać jeszcze mniejsze gospodarstwa rolne (o wielkości poniżej 2 ESU), których liczbę ocenia się na 1060–1070 tys., a które nie zostały objęte tą analizą. Pracują one na samozaopatrzenie rolników i ich rodzin, a niekiedy także w niewielkim stopniu na rynek. Większe gospodarstwa rolne osób prawnych (głównie powstałe z majątku byłych państwowych gospodarstw rolnych i rolnicze spółdzielnie produkcyjne) znajdują się natomiast w sytuacji zbliżonej do tej, która wystąpi w gospodarstwach rolnych osób fizycznych o wielkości 100 i więcej ESU.

Kończąc trzeba dodać, że w opinii sformułowanej w tym opracowaniu nie uwzględniono innych ważnych czynników, które zaczynają wywierać wpływ na kondycję ekonomiczną polskich gospodarstw rolnych. Od 2006 r. zaczęły np. szybko rosnąć wynagrodzenia pracowników najemnych [ŚWIETLIK i in., 2007] i w warunkach obecnego tempa tego zjawiska podwojenie poziomu wynagrodzeń może nastąpić już w pierwszej połowie następnej dekady lat. Jest niemal pewne, że zjawisko wzrostu wynagrodzeń ma cechy trwałości. Nie tylko bowiem w Polsce, ale także w całej Unii Europejskiej na rynek pracy wchodzi coraz mniej liczne roczniki młodych ludzi. Dotknie to szczególnie gospodarstwa większe, w których praca najemna ma duży udział w łącznych nakładach tego czynnika produkcji. Będą one bowiem musiały inwestować w środki techniczne zastępujące (substytuujące) nakłady pracy. Polskie gospodarstwa rolne będą też musiały stawić czoło zmianom klimatu, który zaczyna cechować się długo trwającymi okresami posuch w czasie wegetacji roślin. Potrzebne będą zatem inwestycje w formie urządzeń nawadniających, bez których niemożliwa będzie przede wszystkim wyrównana w każdym roku produkcja pasz objętościowych dla przeżuwaczy oraz produkcja warzyw i owoców.

LITERATURA

- DZUN W., JÓZWIAK W., 2008. Gospodarstwa rolne w Polsce przed i po wejściu do UE. Referat wygłoszony na międzynarodowej konferencji nt. „Dziś i jutro gospodarstw rolnych w krajach centralnej i wschodniej Europy”. Białowieża: IERiGŻ-PIB maszyn. ss. 15.
- JÓZWIAK W., NIEWĘGŁOWSKA G., BUKS B., MIRKOWSKA Z., 2007. Koszty realizacji inwestycji związanych z cross compliance w polskich gospodarstwach rolnych. Ekspertyza wykonana na potrzeby MRiRW. Warszawa: IERiGŻ-PIB ss. 12.
- ŚWIETLIK J., CZEKAJ T., DUDEK M., JÓZWIAK W., JUŹWIAK J., KARWAT-WOŹNIAK B., MIRKOWSKA Z., WRZOCZALSKA A., 2007. Wzrost kosztów pracy najemnej a kondycja polskich gospodarstw ogrodniczych. Komunikaty Raporty Ekspertyzy nr 525. Warszawa: IERiGŻ-PIB ss. 47.

Wojciech JÓZWIAK

INVESTMENT POSSIBILITIES OF POLISH FARMS IN VULNERABLE ZONES

Key words: environmental protection, farms, investments, pollution by nitrogen compounds, vulnerable zones

S u m m a r y

Based on the analysis of economic condition of Polish farms monitored by the Polish Farm Accountancy Data Network (FADN) it was found that only 29.5% of Polish farms of an area of 2 or more European Size Units (ESU) possessed by private owners had financial means to cover the investment costs associated with environmental protection from pollution by nitrogen compounds. Farms based on animal production will be in particularly difficult situation since they will have to invest in facilities providing the so-called farm animal welfare. Environmental protection requirements would most probably not be met by farms smaller than 2 ESU whose number is estimated at 1060–1070 thousands i.e. nearly 59% of all Polish farms larger than 1 ha of croplands.

Recenzenci:

prof. dr hab. Henryk Manteuffel Szoega

dr inż. Jerzy Prokopowicz

Praca wpłynęła do Redakcji 18.06.2008 r.